

ДУХОТ НА СЛОБОДОУМНИТЕ

(Никола Кљусев, *Ленман*, Хроника на една младост, НАМ, Скопје, 2003)

Ранко Младеноски

Секоја личност во некоја на својата живота минува низ многу настани исполнети со радости и тежобности, со среќни и тажни мигови.

Дали тие настани се предодредени од сили надвор од човековото битие, од неговата мисла и акција, дали се плод на Невидливиот создаател, или пак се својствени на дејствието на човеот, како и може да одраз на неговото внатрешно битие, на карактерот, инстинктите, мисловниот систем и неговото дејствување во праксата?

Извлекуваме ли доволно сознанија и поуки од сите настани во нашиот животен пат?

Така го започнува Никола Кљусев своето предговорно обраќање до можниот или евентуалниот читател на неговата хроника на една младост насловена како „Ленман“. Не е тешко да се предвиди уште во старт, значи, дека романот, всушност, (ќе) се занимава со фундаменталните егзистенцијални прашања. За да не импровизираме, ќе извлечеме уште еден сегмент од предговорот во кој авторот на романот нуди (речиси) експлицитни глобални објаснувања на поставените проблеми: *Активностите и нивната условеност, појавните манифестации и времето на настаниите, нивниот интензитет врз физичкиот и духовниот живот на личоста, сето она што во мигови на сонување, имагинација, медијација и предодредување, или креативни проекции што се случува во животој на личоста, лаконски го нарекуваме човечка судбина.*

Пријоа, таа не е однапред дадена, секој е градител на својата судбина. Не очекувајте дека некој друг ќе ја предодредува и гради вашата судбина.

Се разбира дека заличуваат овие редови од предговорот како дидактичко-даскалски наравоученија, но дека тоа не е така ќе се сфати откако ќе се прочита до крај романот. Ќе се увиди тогаш дека предговорните белешки ја имаат функција не да морализираат, или пак да „солат ум,, ами тие стануваат дел од романот, дел од неговата нарративна структура, односно дел од неговата идејно-содржинска поставеност.

„Ленман“ не е само „хроника на една младост“, како што пишува во неговиот поднаслов. Тоа не е ниту само хроника на едно време. „Ленман“ е хроника на многу младости, хроника на многу времиња, хроника на многу настани, хроника на многу уредувања, системи, тоталитаризми, унижувања, деградирања, хроника на заблуди, идеи и идеали, хроника на утопии, хроника на бескрајната човекова нечовечност. Ваквата теза ја потврдува и авторовата убеденост дека *Ленман има многу двојници. Не само во Тузлин, туку и во многу други градови. Тузлин може да биде секој град во Македонија.*

Дејствијата во романот, или таканаречените процесуални нарративни искази, се случуваат во менталниот сетинг на нараторот. Тоа имплицира дека станува збор за нарративна програма во која реминисценциите се основниот раскажувачки инструмент. Станува збор, всушност, за сеќавања, за

спомени од минатото кои се дадени во нивниот природен временски тек. Но, темпоралната оска не е непрекината. Од сегашноста се врши едно навраќање кон минатото за повторно да се стигне до сегашноста со што се затвора кругот. Значи, не станува збор за една типична, или ако сакате класична хронологија на настаните. Хронолошкиот принцип навистина е застапен во најголема мера, зашто реминисценциите се подредени праволиниски, но влезот во наративната програма е исконструиран во сегашното време. Тоа му дава на романот и еден ахронолошки белег.

Ленман е главниот лик и носечкиот актант во раскажувачката структура. Неговите предикативни функции го отсликуваат времето, ги демонстрираат главните социјални збиднувања во однапред детерминираната епоха. Преку неговите наративни функции се елаборираат сите идејни нишки на романот - и младешкиот занес, и вербата во правдата и праведноста, и еланот на борбениот дух во налетот и залетот против злото, и разочарувањата од заблудите и од неостварените идеали, и тоталитаризмот како владејачки принцип, и бескрупулозноста на диктаторите, и човековата деструктивност, и доминантноста на макијавелистичкиот принцип меѓу раководните „елементи“, и песимизмот, и заминувањето од татковината во белиот свет поради изгубената верба во своите таканаречени водачи и така натаму. Ликот (или актантот) Ленман е, значи, поставен во улога на носител на наративната програма. Сè се случува во него и преку него. Преку ликот на Ленман ќе ја видиме понесеноста на младите во борбата против фашизмот, преку Ленман ќе биде отсликано разочарувањето на борците уште на

АСНОМ-ското заседание кога ќе биде отстапена сувереноста, преку Ленман ќе биде отсликана тортурата на Голи Оток над поранешните бескомпромисни борци за човекова слобода и достоинство, преку Ленман ќе го согледаме тој несфатлив апсурд на животот - лигавите полтрони секогаш да ги имаат раководните функции, а чесните борци за една недоискажана искрена мисла да бидат сверски измачувани во логор. Ленман е, всушност, огледало на сета идејна структура на романот.

Особено место во раскажувањето зазема таканаречениот национален елемент. Детерминирани се вечните пропагандни и освојувачки походи на соседите кон Македонија. Но, и вечната борба на Македонецот за сопствената слобода и за својот национален дигнитет. Во таа смисла, Паскал Гилевски за овој роман ќе подвлече: *Секоја страница е напишана со најчисти и благороден ѝаѝриоиѝизам, со којнеж и визија за ѝосреќна иднина на ѝаѝјковинаѝа.*

Повоениот комунистички тоталитаризам зафаќа еден солиден дел од структурата на романот. Историските настани изобилуваат со слики, но исто така изобилуваат и со имиња на актерите, независно на која страна се тие. Тука се и „демоните Тито и Ранковиќ“, тука е наметливиот Темпо, тука е бескомпромисниот борец за самостојна Македонија - Ченто, тука е генералот Апостолски, но тука е и УДБА, а тука е и, како што веќе кажавме, Голи Оток, местото каде бил уништуван духот на слободоумните и бескомпромисните вљубеници во правдата и вистината.

„Ленман“ е роман за малите луѓе со големо срце, но и роман за, како што вели авторот, *ѝакви еѓземѝлари кои ѝоради нивнаѝа индоленѝносѝ и малодушносѝ во живоѝниѝе насѝјани, ѝоиѝонале во својаѝа ниѝиѝожносѝ.*